

Hász Róbert
A Vénusz vonulása

Hász Róbert

A Vénusz vonulása

Kortárs Kiadó
Budapest, 2013

Gorove Eszter

UTCÁK, VÁROSOK, VILÁGOK

Történelmi alakokról, tudománytörténeti mérföldkövekről, kulturális viszonyokról és változásokról regényt írni kockázatos vállalkozás. Nem csupán azért, mert vannak hagyományok, amelyek szerint ismeretebb történelmi személyekhez, kitüntetett időpontokhoz viszonyulunk – megtanultuk, ki volt Mária Terézia, mikor írtak először a lapp és magyar nyelvrokonságról –, hanem azért is, mert egy-egy alak, időpont kiemelése a történelem folyamából esetlegesnek tűnhet, hacsak nem igazolódik vissza valamiképpen a választás szükségszerűsége a regény olvasása folyamán.

Hász Róbert *A Vénusz vonulása* című könyve egyetlen nagy történelmi és csillagászati időpont köré szerveződik, ez pedig az 1769-es Nap–Vénusz-együttállás, ami lehetővé tette, hogy Hell Miksa és Sajnovics János megmérhesse a Nap és a Föld közötti távolságot. Miért fontos azonban ennek az időpontnak a kiemelése? A magyar jezsuiták csillagászati eredményeit hangsúlyozná Hász? Esetleg a Hell alakjánál jobban körvonalazódó főszereplőnek, Sajnovics Jánosnak állítana emléket? Tegyük hozzá, Sajnovics neve elsősorban nem csillagászati tevékenysége révén cseng ismerősen, sokkal inkább nyelvészeti munkája határozza meg hozzá való viszonyunkat, hiszen az ő nevéhez fűződik *A lapp és a magyar nyelv azonosságának bizonyítása* című munka – noha e nyelvrokonsági kutatás a szövegben épphogy csak említésre

kerül. A regényt olvasva az emlékállítás lehetősége mindinkább háttérbe szorul, hiszen nem a csillagász, de nem is a nyelvész Sajnovics személyéhez kerülünk közel, hanem (a fiktív) Jánoshoz, a magánemberhez. Ezzel egyidejűleg azonban kultúrtörténeti korrajzot vázol fel a szöveg, amelynek hitelessége mindvégig érzékelhető.

A hitelesség nem elhanyagolható kérdés, hiszen a regény alapját és apropóját Sajnovics János útinaplója adja. Hász Róbert történelmi választása ekképpen véletlenszerű, ahogyan ő maga is állította könyvbemutatóján, hiszen az útinaplóhoz csak szerencse folytán jutott hozzá, s mint azt honlapjának jelmondata is tükrözi – „Azért vagyunk mi, mesemondók, igricek, költők és írók a világon, hogy az igazságokon túl elmondjuk az embereknek a történeteket is” –, őt valójában a történetek érdeklik, az útinapló tekintetében pedig azt az embert találta izgalmasnak, akiknek személyisége kibontakozik az utazás során. Hiszen Sajnovicséknak a megfigyelés érdekében Vardø szigetére kellett utazniuk, s eközben olyan, a korabeli kultúrát jól reprezentáló városban haladtak keresztül, mint Prága, Drezda, Lipcse, Hamburg vagy Koppenhága.

A Vénusz vonulása tehát egy utazás regénye, az utazó azonban lehetett volna akárki más is, hiszen az út során megnyíló és bezáruló kapuk, idegen szokások, elméletek megismerése, a kísértések bárkire formáló erővel hatnának. Az utazás ugyanis nem csak azért kiemelkedően hangsúlyos témája a regénynek, mert a könyv nagy részét a sziget felé tartó út leírása adja, hanem azért is, mert János utazása egyszerre belső is, hivatásának, életpályának megszilárdításához, újráválasztásához érzékel el Vardø szigetén.

János nem maga választotta a jezsuita rendet, gyermekkorában került a győri jezsuita gimnáziumba, ahol szigorú fegyelmet tanult, meghatározott világlátást kapott, melyet eszébe sem juthatott megkérdőjelezni. Fogékonysága, nyitottsága és megfigyelőképessége már a szöveg elején megmutatkozik: „A győri jezsuita gimnáziumban, alig tízévesen jött rá, hogy rendelkezik egy képességgel, amely kiemeli társai közül. Ami lehetővé teszi számára, hogy olyan lelkiállapotokat is ki tudjon fejezni, amelyekre szavak nem alkalmasak. [...] szavakkal pontosan körül nem írható érzelmeket ébresztettek benne: *felismeréstöredékeket*, melyek által, ha csupán villanásnyi időre is, fölsejlett egy ritkán érzékelhető, mégis létező másik valóság” (8). Ez a nyíltság és megfigyelőtehetség teszi lehetővé – kissé sablonos módon –, hogy az út során a különböző tapasztalatok és találkozások kétségeket ébresszenek benne, megkísértsék, hassanak rá.

Az állomások – városok –, amelyeken keresztül haladnak, mind szolgálnak egy-egy tapasztalattal. Már a nyitó helyszín, Nagyszombat is megkísérti Sajnovics Jánost, hiszen a patikárius felesége vonzalmat ébreszt benne, s nyilvánvalóvá válik számára, hogy ha „tehetné és alkalma adódna, [...] azon nyomban elmenekülne Nagyszombattól” (23). Ez az „alkalom” pedig nyomban ölébe is hullik, amikor Bécsbe hívja egy levél a tudományos útra felkészülni, Hellhez.

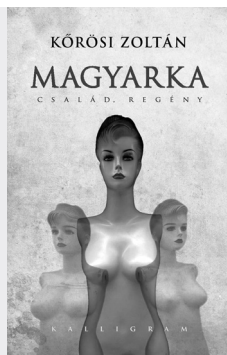
Útjuk során az első állomás Prága, amely tudományos vívmányai-val, pontosabban egy, a korban nagyon meglepő találmánnyal büvíli el Jánost, méghozzá egy lépegető, önmozgó masinával. Ezek az „embergépek”, amelyek a regény tanúsága szerint lépegetni, karjaikat emelgetni is képesek voltak, Sajnovics eredeti útinaplójában is szerepelnek, e helyütt tehát nem Hász Róbert fantáziájával van dolgunk. Jánost Prága csodálkozásra készíti és az emberi lángelme elismerésére tanítja meg, míg a következő állomáson, Drezdában már komolyabb kihívások elé kerül, politikai ügyeskedésre kényszerül. Már a városfalaknál nehézségekbe ütköznek Hellel: várakoztatják őket, majd nem kapják vissza papírjaikat a belépést követően, s csak János leleménye folytán tudják megoldani a problémát. Itt érdemes megjegyezni, hogy a szöveg egészét átszövi a korszakra jellemző jezsuita-ellenesség, amely 1773-ban odáig vezetett, hogy XIV. Kelemen pápa feloszlatta a rendet. Jánoséknak a kedvezőtlen közhangulat miatt civil ruhában kell útra kelniük, s útjuk során többször is találkoznak rosszakarókkal. Hamburg városa már egészen másféle tapasztalatokkal szolgál; Hell tömör összefoglalásában: „Hát íme, korunk Szodoma és Gomorája!” (115) Sajnovics itt találkozik az újabb kísértéssel, egy volt jezsuita szerzetes révén, aki Hamburgot mint a szabadság lehetőségét mutatja be neki, ami azonban csak az italt és a nőket jelenti. Az utolsó kísértés, amely Jánost komolyan is foglalkoztatja, Trondheimhez kötődik, ahol felajánlják neki, hogy tartson a Phoebus nevű hajó utasaival együtt az Újvilág felé, ahol a tudomány fogja megalapozni a rendet, kialakítani a társadalmat. Egy új élet lehetősége tárul fel előtte; végül a meghívást, ha nem is véglegesen, de visszautasítja.

Az igazi út János számára azonban csak azután következik, hogy megérkezik a szigetre. A sziget rendkívül eseménytelen világa, a sötétség, a zárkózott életmód, amely nagyrészt a kutatásra szorítkozik, arra kényszerítik, hogy a „belső” felé forduljon. A belső világokra való figyelmesség egyik mozgatórugója, hogy megismerkedik a szigeten élő száműzöttel, akinek állítása szerint látomásszerű találkozásai vannak

a túlvilággal. A száműzött látomás-elbeszélései nagy hatással vannak Jánosra, ő maga is egyre többet gondol erre a világra, s újra és újra elbeszélgeti Raskovitzcal „utazásait”. Hász a regénynek ezen a részén is hű marad a korszakhoz, hiszen Raskovitz látomásai mögött a 17. század végén született svéd misztikus, Swedenborg elméletei állnak. Swedenborg látomásai során állítólag betekintést nyert a mennyországba és a pokol bugyraiba, ám nemcsak a Földről, hanem más bolygókról való lelkekkel is összeköttetésben állt. Elmélete szerint az utolsó ítélet 1757-ben esedékes, amely után a Jelenések könyvében szereplő Új Jeruzsálem lesz az új világ. Ekképpen Swedenborg egyfajta előhírnök szerepben határozta meg magát. Raskovitz látomásai mögött azonban nemcsak a miszticizmus vagy a próféta szerep, hanem a teljes magány és a valódi életről való lemondás áll. Ezért is lényeges, hogy János az utolsó kísértést – a Phoebus hajót és az Újvilágot – úgy utasítja el, hogy közben a száműzöttnek új életet biztosít, hiszen őt küldi maga helyett a hajóra. Azonban nem csupán lemondás és jóakarattal vezérli, sokkal inkább magára találásának lehetünk tanúi az utolsó oldalakon, amikor valójában megérkezik a szigetre, újraválasztva saját sorsát: „Régóta nem tapasztalt békesség szállta meg. Mintha a másik fele, amelyikre várt, amelyik mindeddig úton volt, lemaradva mögötte, megérkezett volna végre a szigetre” (321).

A regény három nagyobb egysége jól tükrözi a világ kinyílásának folyamatát, amit János útja során megtapasztal. Az *Utcák* Nagyszombattal teret fedik le, a *Városok* az utat Vardø felé, míg a *Világok* helyszíne már Vardø, ahol János végül saját „világa” mellett marad. Hász Róbert szövege könnyen befogadható, sőt néhol kissé súlytalanok tűnik fel. A szerző poétikai hitvallásában azonban szerepel, hogy a történet elmesélése érdekli, ekképpen tudatos választásról beszélhetünk a szöveg nyelvét illetően. Azonban veszélyes is lehet ez a könnyedség, hiszen a regény nem tét nélküli kérdéseket érint: az identitás megválasztásának lehetősége, az elbizonytalanodás a (nem választott) hivatásban, majd ennek sajátjáté tétele mind olyan probléma, amelynek súlyát és életveheti el a nyelv. A történelmi keret, amely a változásokról, egy átférmálódó világról tanúskodik, ugyanakkor nyomatékosítani igyekszik a választások és bizonytalanságok problémakörét. Ám kérdéses, vajon olvasható-e történelmi regényként a mű, illetve fontos-e, hogy milyen korban találkozunk olyan magánemberi kérdésekkel, mint hogy ki vagyok én, mi a feladatom, a hivatásom? Túl azon, hogy a regényben fellelhető történelmi adatok és alakok hitelesítenek egy kort, van-e bár-

mi kapcsolatuk a főszereplővel, problematizálják-e a korszakot, számít-e, hogy előkerül Goethe, Klopstock, számít-e, hogy János egyben Sajnovics is? János útja önmaga felé bármelyikünk útja lehetne, talán ezért tűnik esetlegesnek a történelmi személy és időszak megválasztása. A könyv persze nem is vállalkozik többre, mint hogy egy kalandregény legyen, de így a cselekményszálakat lehámozva nem sok marad a szövegből.

Kőrösi Zoltán

Magyarka

Kalligram Kiadó
Pozsony, 2013

Mezey Alexa

KÖZHELY AZ ÖRÖKSÉGÜNK

Három nő, három generáció, három anya, három gyermek, három örökség. Kőrösi Zoltán legújabb regénye, a *Magyarka* főszereplői három generáció nőtagjai, akik sorsukat elfogadva igyekeznek élni és túlélni közel száz év Magyarországának mindennapjait. Ez a belenyugvás, az élet kegyetlenségének elfogadása, a szereplők és a narrátor egybeolvadó hangjának hidegsége teszi Kőrösi regényét erős, ám nem hibátlan szöveggé.

A halált is egyszerű természetességgel leíró narrátori szólamba vezet be minket a kötet elejére választott, igen találó Danilo Kiš idézet is: „Hajlamos vagyok azt hinni, hogy Newton a föld nehézkedéséről szóló törvényét az ürülék segítségével fedezte fel: ahogy ott guggolt a fűben, az almafa alatt, úgy estefelé, amikor felragyogtak az első csillagok” (7).

Az élet ilyen profán egyszerűsége az, amire a narrátor minden adandó alkalommal felhívja az olvasó figyelmét. A *Magyarkában* semmi sem szent, semmi sem magasztos, a pátoszt minden alkalommal megtöri az élet közönségessége és a lépten-nyomon felbukkanó halk, de annál hallhatóbb ironia.

A legerőteljesebben profanizált motívum a regényben a halálé. A szereplők életének és annak végének esetlegessége az, ami igazán kegyetlen, az ezt kommentáló narrátori hang közönyössége pedig megrázó. Nagyapa koponyaalapi törést szenved egy munkahelyi balesetben, melynek következtében „sötétlő kis folt maradt a rücskös betonon. Nem galambszar és nem lehullott falevél volt, ragacsos, sűrű vér” (28). Ugyanilyen erőteljes, mégis egyszerű Varga, a cigány zenész halála is a regény vége felé: „Az előszobában hanyatt esett, ott feküdt a felgyűrődött rongyszőnyegen, alsónadrágban és trikóban, az egyik karja a törzse alá szorult, Anya, amikor kiszaladt a zuhanás zajára, meg se tudta mozdítani a nagy testet” (141).

A pátosztól való megfosztás eszközét Kőrösi nemcsak a halál leírásakor alkalmazza, hanem az élet olyan fontos eseményeinek megjelenítésekor is, mint például a szüzesség elvesztése, a vetélés, egy súlyos nőgyógyászati műtét elszívódása, vagy akár a koncentrációs táborokat is megjárt tanárnő megszégyenítése. Ennek következtében az olvasó nem oldódhat fel az olykor-olykor már giccsbe hajló jelenetekben, hiszen a narrátor minden egyes alkalommal visszarángatja a való élet közönségességébe: „ott mondták meg neki, hogy a hasi heg tényleg nem fog meglátszódni, viszont a petefészket is kivette az orvos, mert az egyikben rosszindulatú csomót találtak. Ott a papírján minden le van írva. Tartósították is, kirakták vitrinbe, hogy a rezidenseknek legyen miből tanulni” (196).

A regényben alkalmazott szabad függő beszéd a legmegfelelőbb választás ennek a közönyös, kegyetlen hangulatnak a megjelenítésére, azonban rengeteg olyan csapdát is rejt magában, amelyeket Kőrösinek nem sikerült minden alkalommal elkerülnie. A narrátor és a szereplők hangja, nézőpontjaik többször keverednek egymással, Gabri a regény egy pontján például így beszél saját apjáról: „Gabri azt mondta, ilyenkor az anyja a férjéről beszél” (73). Az ilyen apró, nézőpontbeli hibáknál azonban sokkal zavaróbb módon is keveredik a két hang stílusa. Míg a szereplői hangokban használt közhelyeket, képzavarokat és rossz mondatokat valamelyest legitimmé teszi pusztá elhelyezésük a szövegen belül, addig ezeket a narrátori szólamban kerülni kellett volna: „Így